

Δ. Σολωμός, «Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» : Ανάλυση

Το έργο. Στο διάστημα της πολιορκίας του Μεσολογγίου από τους Τούρκους ο ποιητής βρισκόταν στο απέναντι μέρος, στην πατρίδα του τη Ζάκυνθο, και συμμετείχε ψυχικά στο δράμα των Μεσολογγιτών. Από αυτή τη βίωση των γεγονότων προέκυψε το ποίημα του χρέους (Χρέος ήταν η πρώτη ονομασία του ποιήματος, που αργότερα πήρε τον τίτλο *Ελεύθεροι πολιορκημένοι*, το οποίο ποιητής αρχίζει να συνθέτει το 1826). Το ποίημα αυτό απασχόλησε τον ποιητή όσο κανένα άλλο, όμως ποτέ δεν ολοκληρώθηκε και έφτασε σ' εμάς σε αποσπάσματα, τα οποία ανήκουν σε *Τρία Σχεδιάσματα*, που το καθένα αντιπροσωπεύει όχι μόνο διαφορετικό στάδιο επεξεργασίας αλλά και διαφορετική ποιητική αντίληψη

Το ιστορικό πλαίσιο. Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι αναφέρονται στη δωδεκάμηνη πολιορκία του Μεσολογγίου (Απρίλιος 1825-Απρίλιος 1826) από τους Τούρκους και στη συνέχεια από τους Αιγυπτίους. Οι Μεσολογγίτες αμύνονται κατά τη διάρκεια της Πολιορκίας με σθένος. Υπομένουν καρτερικά και παλεύουν απέναντι στο Κακό: Τις φυσικές κακουχίες (πείνα, αρρώστιες, τον θάνατο), τον εξωτερικό εχθρό δηλ. τους Τούρκους, αλλά και τον εσωτερικό δηλ. τον ίδιο τους τον εαυτό που τους καλεί να γευτούν τον πειρασμό της άνοιξης και του έρωτα, την ίδια τη ζωή, συνθηκολογώντας με τον εχθρό. Αυτοί όμως κατόρθωσαν να νικήσουν το Κακό, διατηρώντας ακέραιο το ήθος τους **παραμένοντας ουσιαστικά, εσωτερικά ελεύθεροι, αν και ήταν πολιορκημένοι**. Το Καλό νίκησε και η εσωτερική τους πάλη, τους έκανε να ξεπεράσουν την ανθρώπινη τους φύση και να τους οδηγήσει στην ηθική ολοκλήρωση.

Σχεδίασμα Β, Απόσπασμα 1

Το **θέμα** του συγκεκριμένου αποσπάσματος είναι η πείνα και η εξάντληση των αγωνιστών που πολιορκούνταν στο Μεσολόγγι το 1826

'Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει'

Στον στίχο αυτό δεσπόζει το ρήμα βασιλεύει που τοποθετημένο στο τέλος δίνει έμφαση με τη βαρύτητα που έχει ως σημασία. Δεν υπάρχει απλά ησυχία .Κυριαρχεί απόλυτη σιωπή και το ρ. βασιλεύει δίνει απόλυτα αυτή την εντύπωση. Επίσης δημιουργείται ένα τέτοιο αισθητικό αποτέλεσμα αφού χρησιμοποιείται μεταφορικά. Αξιοσημείωτη είναι η επιλογή των λέξεων άκρα του τάφου σιωπή από τον ποιητή. Οι συγκεκριμένες λέξεις μπορούν να συσχετισθούν μεταξύ τους με ποικίλους τρόπους, ως εξής: **άκρα σιωπή** δηλ απόλυτη σιωπή . Επίσης, **άκρα του τάφου**, που ισοδυναμεί με τον υπερθετικό βαθμό του επιθέτου δηλ. ακρότατη .και τέλος, **του τάφου σιωπή** , που ισοδυναμεί με την νεκρική σιωπή. Η χρήση λοιπόν της λέξης τάφος περιγράφει βιωματικά με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την έννοια της απόλυτης σιωπής, πράγμα που δεν θα μπορούσε να γίνει τόσο αποτελεσματικά με τη χρήση άλλης λέξης.

Σημείωση: Είναι γνωστή η «αγωνία του λόγου», όπως λέμε ενός ποιητή και ειδικά του Σολωμού που πασχίζει να βρει τη «μοναδική» λέξη για να «ντύσει» το περιεχόμενο του με την καλύτερη δυνατή μορφή. Το λογοτεχνικό ύφος αποτελεί τις συγκεκριμένες λεκτικές επιλογές ενός ποιητή που γίνονται μέσα από τη βιωματική-συγκινησιακή χρήση της γλώσσας. Έτσι ο α' στίχος με τις συγκεκριμένες λεκτικές επιλογές αναδεικνύει απόλυτα την αίσθηση και την εικόνα της απόλυτης ακινησίας

Λαλεί πουλί, παίρνει σπυρό, κι η μάνα το ζηλεύει

Σε αντίθεση με τον α' στίχο έρχεται ο β' με την παρουσία εμψύχων, τη δράση και τη συναισθηματική αντίδραση. Αυτό δηλώνεται με τη συσσώρευση τριών ρημάτων (σε σχέση με το ένα του α' στίχου). Αξιοσημείωτη είναι η **παρήχηση** του λ και του ρ, που αισθητοποιούν με τον καλύτερο τρόπο την αντίθεση ανάμεσα στο πουλάκι, που έχει κάτι να φάει και τη Μεσολογγίτισσα μάνα που το ζηλεύει γιατί δεν έχει να ταΐσει το παιδί της. Το ανθρώπινο πλάσμα, το ανώτερο στην κυριαρχία των όντων, βρίσκεται σε κατώτερη μοίρα από το πουλί, το υποδεέστερο

Τα μάτια η πείνα εμαύρισε. Στα μάτια η μάνα μνέει

Το α' ημιστίχιο με μια χαρακτηριστική οπτική εικόνα «δείχνει» το μέγεθος της πείνας. Ταυτόχρονα μας θυμίζει εκείνη την έκφραση «μαύρισε το μάτι μου», έκφραση που απεικονίζει παραστατικά τη μεγάλη στέρηση. Η επανάληψη της λ. μάτια, επισημαίνει το σημείο όπου φανερώνεται η στέρηση. Η πείνα λοιπόν, αποτυπώνεται με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο, στα μάτια, που αποτελούν το πολυτιμότερο αγαθό του ανθρώπου. Και είναι το πολυτιμότερο αγαθό, αφού ένας από τους βαρύτερους όρκους, αναφέρεται σ' αυτά: «στο φως μου». (Ας θυμηθούμε και την τρυφερή προσφώνηση της μάνας στο παιδί «μάτια μου»).

Στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα και κλαίει

Κατά την πολιορκία του Μεσολογγίου βρίσκονταν σ αυτό και πολλοί Σουλιώτες. Εδώ λοιπόν έχουμε τη συγκλονιστική εικόνα του Σουλιώτη πολεμιστή, (καλός όχι με την στενά ηθική σημασία, αλλά με την πολεμική τελειότητα), ο οποίος στέκει «παράμερα», και κλαίει, όχι φυσικά από φόβο, αλλά από φιλότιμο και πίκρα, γιατί η πείνα τον έχει αποδυναμώσει, και έχει έτσι αχρηστεύσει την ιδιότητα του πολεμιστή. Το «κλαίει» δεν είναι δειλία είναι περηφάνια. Αυτή η εικόνα έρχεται σε αντίθεση με τη εικόνα του γενναίου και σκληροτράχηλου πολεμιστή.

«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω ' γώ στο χέρι:

οπού συ μου ' γινες βαρύ κι ο Αγαρηνός το ξέρει»

Εδώ ο Σουλιώτης απευθύνεται στο τουφέκι του (προσωποποίηση), αποκαλώντας το έρμο και σκοτεινό (=καημένο, παρατημένο, δύστυχο), θεωρώντας μάταιη την ύπαρξη του. Στον τελευταίο στίχο α) αιτιολογείται το περιεχόμενο των δύο προηγούμενων στίχων και β) επιτείνεται η απελπισία του πολεμιστή που οφείλεται στο γεγονός ότι οι εχθροί γνωρίζουν την εξάντληση και την αδυναμία του, πράγμα που κάνει τη θέση των πολιορκημένων, ακόμη δυσχερέστερη.

Τα πρόσωπα του «δράματος»

Η Μεσολογγίτισσα μάνα εκπροσωπεί τον άμαχο πληθυσμό, ενώ ο Σουλιώτης υπερασπιστής του Μεσολογγίου, τους πολεμιστές. Τα δύο αυτά πρόσωπα έχουν κοινά χαρακτηριστικά: α) και οι δύο είναι πεινασμένοι και εξαντλημένοι β) και οι δύο βρίσκονται παράμερα, στο περιθώριο γ) και οι δύο έχουν χάσει τις πραγματικές τους ιδιότητες: η μάνα της τροφού και ο Σουλιώτης του πολεμιστή.

Εκφραστικά μέσα. Ο ποιητής, προκειμένου να «ντύσει» το περιεχόμενο των στίχων του με το τελειότερο «ένδυμα», την τελειότερη μορφή και παράλληλα να αισθητοποιήσει μα τον πιο παραστατικό τρόπο την δραματική κατάσταση των πολιορκημένων χρησιμοποιεί τα παρακάτω εκφραστικά μέσα:

- **Εικόνες** (ηχητικές και οπτικές): ο κάμπος με τη νεκρική σιωπή, το πουλί που λαλεί και τρώει, η μάνα με τους μαύρους κύκλους στα μάτια, ο Σουλιώτης που κλαίει και μιλάει στο τουφέκι του.
- **Ο διάλογος** του Σουλιώτη με το τουφέκι του (**προσωποποίηση**)
- **Η μεταφορά:** του τάφου, βασιλεύει, σκοτεινό)
- **Παρήχηση** του λ και του ρ: **λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί**
- **Επανάληψη:** τα μάτια .... στα μάτια
- **Αντιθέσεις:** α) Ο α' με τον β' στίχο, δηλ. η απόλυτη, νεκρική σιωπή και ακινησία με τη κίνηση, τη δράση και την ύπαρξη εμψύχων. β) το α' ημιστίχιο του β' στίχου, με το β' ημιστίχιο: το πουλάκι έχει να φάει εν αντιθέσει με τον άνθρωπο, ένα όν ανώτερο. γ) Η εικόνα του καλού Σουλιώτη έρχεται σε αντίθεση με την αναμενόμενη εικόνα του γενναίου πολεμιστή. δ) μπορούμε να αναφέρουμε και τον τίτλο του αποσπάσματος ελεύθεροι (εσωτερικά) αλλά πολιορκημένοι(από τον φυσικό εχθρό και τον πόθο για τη ζωή που οργιάζει έως)
- **Χρήση επιθετικών προσδιορισμών:** άκρα σιωπή, Σουλιώτης ο καλός, τουφέκι σκοτεινό, αλλά και ελεύθεροι πολιορκημένοι (αντιφατικός)

Σχεδίασμα Β, Απόσπασμα 2

Το **θέμα** του αποσπάσματος είναι η ομορφιά της ανοιξιάτικης φύσης, που καλεί τους Μεσολογγίτες να εγκαταλείψουν τον αγώνα τους και να απολαύσουν τη ζωή.

Δομή: Στιχ. 1-3 μας δίνεται το θέμα, **στιχ. 3-11** οι εικόνες της φύσης, **στιχ. 12-13** η πρόκληση της φύσης να εγκαταλείψουν τον αγώνα.

Στιχ. 1-2: *Η φανταστική εικόνα του χορού ανάμεσα στον Απρίλη και τον Έρωτα*

Στον 1^ο στίχο αξιοπρόσεκτες είναι δύο **προσωποποίησεις** που λειτουργούν συμβολικά: Ο Απρίλης, μήνας της άνοιξης, οπότε ανθίζουν τα περισσότερα φυτά, συμβολίζει την αναγέννηση και την ομορφιά της φύσης, ενώ ο Έρωτας συμβολίζει τη δημιουργία και γενικότερα τη χαρά. Επίσης τα ρήματα χορεύουνται και γελούνται συμπληρώνουν το σκηνικό της γιορτινής ατμόσφαιρας. Είναι λοιπόν ξεκάθαρη η δραματική **αντίθεση** ανάμεσα στην γιορτή της φύσης και το τραγικό σκηνικό της πολιορκημένης πόλης.

Στο **στιχ. 2**, παρατηρούμε τη σύγκριση που εξισώνει τα όπλα με τα άνθη και τους καρπούς (κι όσα..... τόσα). Το β' πρόσωπο (σε) στο οποίο απευθύνεται ο ποιητής είναι η **ψυχή** των πολιορκημένων.

Στιχ. 3-11: *Οι εικόνες της ανοιξιάτικης φύσης*

Εδώ έχουμε 4 εικόνες, πραγματικές πια και όχι φανταστικές: Οι 3 είναι από τον κόσμο των έμψυχων και η 4^η από τον κόσμα των ανόργανων πραγμάτων.

1^η εικόνα: παρουσιάζει ένα κοπάδι λευκά πρόβατα και το είδωλο τους πάνω στην επιφάνεια της θάλασσας καθώς ενώνεται με τις ομορφιές του ουρανού, που καθρεφτίζονται κι αυτές στο νερό. Στην εικόνα υπάρχει κίνηση (κινούμενο)

και ήχος (*βελάζει*). Αξιοσημείωτος είναι ο συσχετισμός των τριών στοιχείων της φύσης, βουνού, θάλασσας και ουρανού, αφού ο ποιητής **παρομοιάζει** το λευκό κοπάδι των προβάτων ως προς το σχήμα του με λευκό βουναλάκι, σχήμα το οποίο καθρεφτίζεται πάνω στα νερά της θάλασσας, σμίγοντας με την ομορφιά του ουρανού.

2^η εικόνα: παρουσιάζει μια γαλάζια πεταλούδα, από τη μια να είναι βιαστική και να καθρεφτίζεται στα νερά της λίμνης του Μεσολογγίου και από την άλλη να κοιμάται μέσα σ' έναν ευωδιαστό άγριο κρίνο. (οσφρητική εικόνα)

3^η εικόνα: Ένα μικρό και ασήμαντο σκουλήκι σε στιγμές χαράς και ευτυχίας.

4^η εικόνα: εδώ έχουμε τα άψυχα της φύσης (μαύρη πέτρα) και τα νεκρά (ξερό χορτάρι), που μετουσιώνονται σε πτανέμορφα (ολόχρυσα). Η εικόνα αυτή όπως και η προηγούμενη, υποδηλώνουν ότι και τα πιο απλά, ασήμαντα πλάσματα, όπως το σκουλήκι, ακόμα και τα ανόργανα, όπως η πέτρα και τα χόρτα, τώρα την άνοιξη αποκτούν εξαιρετική ομορφιά, γεγονός που κάνει ακόμη πιο δύσκολα τον αγώνα των πολιορκημένων.

Σημειώσεις: α) Αξιοπρόσεκτο είναι ότι οι εικόνες δίνονται σε φθίνουσα κλίμακα: από το μεγάλο και το ευρύ στο μικρό και ασήμαντο: από τη εικόνα της θάλασσας και του ουρανού προχωρούμε σε μικρότερο οπτικό πεδίο, για να καταλήξουμε στην εικόνα με το σκουλήκι και με την χωρίς στοιχείο ζωής τελευταία εικόνα.

β) Ο στιχ. 10 αποτελεί την κατακλείδα των εικόνων και δίνει άλλες διαστάσεις στην ομορφιά της φύσης μεταφέροντας την στην σφαίρα του μαγικού και του ονειρικού.

γ) στις 3 πρώτες εικόνες κυριαρχεί μια κίνηση σε **αντίθεση** με την 4^η όπου υπάρχει ακινησία.

δ) Με όλες αυτές τις εικόνες ο ποιητής αγκαλιάζει όλη την πλάση (ουρανό, γη, θάλασσα), αλλά και το σύνολο των ζώων, αυτά που περπατούν (πρόβατα), πετούν (πεταλούδα) ή έρπουν(σκουλήκι) ακόμη και τα μη έμβια. Ετσι ο ποιητής με την τεχνική της εικόνας πραγματοποιεί την πρόθεσή του, που είναι παρουσιάζει όλα τα στοιχεία της φύσης να πολιορκούν την ανθρώπινη ψυχή και να την προκαλούν να απολαύσει την ομορφιά της άνοιξης, εγκαταλείποντας τον αγώνα.

Στιχ. 12-13 Η ιδέα του ποιητή-Το τραγικό δίλημμα των πολιορκημένων

Η ζωή που ξεχύνεται (χύνεται) και μιλάει (κρένει) με πληθωρικό τρόπο καλεί τους Μεσολογγίτες; να την απολαύσουν, εγκαταλείποντας τον αγώνα τους. Μάλιστα τώρα την άνοιξη η ζωή είναι χίλιες φορές πιο όμορφη και επομένως όποιος την εγκαταλείψει πεθαίνει χίλιες φορές! Η γλυκιά αυτή πρόκληση δημιουργεί δίλημμα στη ψυχή των πολιορκημένων ανάμεσα στην απόλαυση της ζωής και τον ηρωικό αγώνα. Προφανώς με την επιλογή τους και την ηρωική έξοδο τους, έδωσε αφορμή στον ποιητή να εκφράσει την ιδέα του: **Η εσωτερική ελευθερία, παρά τη όποια πάλη, νικάει την όποια μορφή βίας (φυσικός εχθρός-Τούρκοι, βασανιστική ομορφιά της φύσης, επιθυμία για ζωή).**

Γιατί «Ελεύθεροι πολιορκημένοι;» Ο άνθρωπος ακόμη κι αν του στερήσουν τα πάντα, έχει κάτι απόλυτα δικό του: την ψυχή του και τη θέληση που ξεπηδάει απ' αυτήν. Όταν είναι δοσμένη σε κάτι υψηλό, καμιά εξωτερική βία δεν είναι ικανή να την υποδουλώσει. Όσο η ψυχή παλεύει γι αυτό, μένει ελεύθερη. Έτσι και οι Μεσολογγίτες αν και ήταν πραγματικά πολιορκημένοι, (και απ τους Τούρκους και από τη πείνα και από τον πόθο της ζωής) παρέμειναν ψυχικά-εσωτερικά ελεύθεροι. Γίνεται δούλος ο άνθρωπος όταν η ψυχή του αδειάζει και η θέληση του για αντίσταση ναρκώνεται.